

Kőműves Nagy Lajos: *Tartuffe*, 1962

GYÖRGY ANDREA

Az előadás színházkulturális kontextusa

Az 1960 végén létrehozott Maros-Magyar Autonóm Tartomány¹ székhelyén felsőbb utasításra megalapították a Marosvásárhelyi Állami Színház román tagozatát. A romániai magyar intézmények leépítésének legfőbb eszközeként működő tagozatosítást² a hatalom azzal ellensúlyozta, hogy engedélyezte

egy új magyar színház létrehozását. 1962-ben Marosvásárhelyen tehát két fontos színházkulturális esemény zajlott le: bemutatkozott a helyi színház újonnan létrehozott román társulata,³ és megnyitotta kapuit a Stúdió Színház, az akkor még kizárólag magyar tannyelvű Szentgyörgyi István Színművészeti Intézet korszerű technikával felszerelt gyakorlószínháza.⁴ „A Stúdió Színház nem

¹ A Maros-Magyar Autonóm Tartomány (MMAT) elődjét, a Magyar Autonóm Tartományt (MAT) Marosvásárhely központtal szovjet mintára Sztálin hozatta létre 1952-ben. Az „autonóm” közigazgatási egység magába foglalta nagyjából a mai Maros megye magyarlakta területeit, továbbá a mai Kovászna és Hargita megyéket. Az autonómia azonban nem jelentett igazi önrendelkezést ebben az esetben, hanem a kommunizmus „közelebb hozását” a magyar nemzetiséghez. A MAT végleges meggyengítése, feldarabolása 1960 végén történt, amikor Kézdi és Sepsi járás Brassó tartományhoz került, a MAT helyett pedig létrehozták az MMAT-ot, vagyis a Maros-Magyar Autonóm Tartományt, amelyhez az etnikai arányok módosítása érdekében hozzácsatoltak románok lakta Kolozs megyei területeket. A folyamatot az 1968-as átszervezés tetőzte be. Ekkor a Maros-Magyar Autonóm Tartományt is feldarabolták, és a korábbi 17 tartomány helyett 40 megye jött létre.

² „A magyarság asszimilációja egyrészt a népesség beolvasztásán, másrészt a magyar intézmények felszámolásán alapult” – állapítja meg Béres András filozófus. JÁKFAI Magdolna, KÉKESI KUN Árpád, szerk., *Egy filozófus Székelyvárosból* (Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2022), 47.

³ „A marosvásárhelyi Állami Székely Színház 1961 augusztusától Marosvásárhelyi Állami Színház néven folytatta tovább működését. Az intézményben 1962/1963-as évadtól, a magyar tagozat mellett elkezdte munkáját a Minisztertanács 1962/484-es számú rendelete alapján létrejött román társulat is, amelyet a bukaresti I. L. Caragiale Színház- és Filmművészeti Intézet frissen végzett növendékei, néhány idősebb színész és Raicu Mihai rendező alkottak.” IZSÁK István, „Beszélgetés Mihai Raicu rendezővel” *Vörös Zászló*, 1962. szept. 30., 3. – „1962. november 10-én Dorel Dorian *Ha egyszer megkérdeznék* című darabjával nyitotta első évadját a marosvásárhelyi színház újonnan alakult román tagozata. Ezzel tényszerűen megszűnt az Állami Székely Színház. Természetesen adminisztratív értelemben. Az intézmény mint autonóm struktúra szűnt meg, a színház tovább működött, ugyanaz a társulat játszott a színpadon, ugyanaz a személyzet szolgálta ki az előadásokat, az igazgató személye sem változott.” KOVÁCS Levente, *A Marosvásárhelyi Székely Színház Története 1946–1962* (Marosvásárhely: Mentor Kiadó, 2001), 101.

⁴ A román nyelvű felsőfokú színészképzés később, 1976-tól indul el Marosvásárhelyen. Forrás: <https://www.szini.ro/az->

átalakított moziterem vagy művelődési ház volt, hanem kisméretű színház, teljes felszereléssel és működtetéséhez szükséges műhelyekkel”.⁵ A vadonatúj játszóhely felépítésében, amelyet közvetlenül a főiskola mellé, kimondottan színházi célra terveztek, az intézet diákjai is részt vettek. A Stúdió már a kezdetektől repertoárszínházként működött,⁶ hogy a diákokat felkészítse a nagyszínházi struktúrára. Azontúl, hogy lehetővé tette a vizsgaelőadásoknak a korábbinál jóval nagyobb számban való nyilvános bemutatását,⁷ a főiskola „egész oktatói-nevelői

[egyetemrol/toertenet-alapito-okiratok](#), hozzáférés: 2026.01.07.

⁵ JÁKFALVI, KÉKESI KUN, *Egy filozófus...*, 46.

⁶ „Mivel az intézetben mindössze egy végzős színészosztály létezett egy tanévben, az illető osztály színházi társulatként működött. Ennek folyományaként az utolsó tanévben az órarendszerű tanítási folyamat alárendelődött a színházi működést szabályozó próbarendszernek.” KOVÁCS Levente, „Utak, erővonalak: az oktatási stratégiák és a képzés alakulása a Szentgyörgyi István Színművészeti Intézetben 1962–1976 között”, in *A Szentgyörgyi István Színművészeti Intézet története II.*, szerk. LÁZOK János, UNGVÁRI ZRÍNYI Ildikó, 9–24 (Marosvásárhely: UartPress, 2018), 9.

⁷ A *Tartuffe* ügyelője, Marosi Ildikó visszaemlékezésében ezt olvashatjuk: „Üresen is szeretnénk már a színházunkat, melyben ezután ötvenszer vagy akár százszor is játszhatunk egy-egy előadást. Micsoda lehetőség ez az eddigiekhez képest; régebben Kolozsváron, vagy leköltözés után Marosvásárhelyen is, ugyanennyi próbával, ugyanennyi idegrendszeri bevetéssel egyszer-kétszer kerülhetett közönség elé egy-egy vizsgaelőadás. A végzős diák egyszer, egy alkalommal mutathatta fel tehetségét közönségnek és szakmának. [...] ennyi nyilvános játéktapasztalattal indultak a színészek pályájukon.” MAROSI Ildikó, „Tud-e a kérdőjel köhögni?”, *A Hét*, 1982. dec. 3., 5.

munkafolyamatára döntő hatással volt”.⁸ A művészeti laboratóriumnak is nevezett,⁹ modern, 200 férőhelyes, dobozszínház jellegű, dísztelen Stúdió az erdélyi polgári színházak, de főként a vizsgaelőadások korábbi színhelyeül szolgáló marosvásárhelyi Kultúrpalotáéhoz képest kisebb proscéniumíves színpaddal rendelkezett, ezért alkotók és nézők számára egyaránt új kihívásokkal szolgált.¹⁰ Az épületet 1962. november 23-án avatják fel. A Stúdiónak nincsen kinevezett igazgatója, az intézményért a főiskola rektora, Szabó Lajos felel, aki a hivatalos megnyitón Ioan Chereji román rektorhelyetttel¹¹ együtt mond díszbeszédet,¹² majd a következő napon este 8 órától mutatták be színpadon a

⁸ KOVÁCS, „Utak...”, 9.

⁹ FODOR Zeno, „O promisiune Tartuffe pe scena Studioului din Tîrgu-Mureş”, *Steaua Roşie*, 1962. dec. 16., 2.

¹⁰ „Nézőterét nem bonyolítják régi hagyományok, nincsen luxusközönség-igényeket kielégítő középső nézőtéri járás. Tipikus doboz-, illetve perspektívaszínház jellegű ki-képzés, ahol az alapsík döntése és a magas színpad is a szembeforduló nézést, elmélyült figyelmet szolgálja (és megnehezíti a részvételt).” UNGVÁRI ZRÍNYI Ildikó, „Testképek, dialogikusság és performativitás 1954 és 1976 között: a SZISZI előadásainak formanyelve a fotó médiumában”, in *A Szentgyörgyi István Színművészeti Intézet története II.*, szerk. LÁZOK János, UNGVÁRI ZRÍNYI Ildikó, 25–64 (Marosvásárhely: UArtPress, 2018), 39.

¹¹ Ioan Chereji (1918-1986) színháztörténetet tanított román nyelven, 1954-1980 között pedig a SZISZI rektorhelyettesi tisztségét is viselte. Béres András így emlékszik: „Ioan Cherejihez többnyire magyarul szóltam, ő meg románul válaszolt. De ő is nagyon jól tudott magyarul.” JÁKFALVI, KÉKESI KUN, *Egy filozófus...*, 81.

¹² K. J., „Cím nélkül”, *Új élet*, 24. sz. (1962):18.

Tartuffe-öt, a végzős hallgatók vizsgaelőadását.¹³

Dramatikus szöveg, dramaturgia

A *Tartuffe* már 1949-ben felkerült a Marosvásárhelyi Állami Székely Színház műsorára. A színház 1948–1949-es évadjának egyik legjelentősebb előadását, Szabó Ernő és Tompa Miklós rendezését, Kovács Györggyel a címszerepben, közel hét évadon át játszották.¹⁴ Az utolsó előadásra 1955. július 28-án került sor, és hét évre rá az Erdély hetedik magyar színházaként emlegetett Stúdió éppen a *Tartuffe*-fel nyit. A Stúdió Színház évadjáért felelős főiskolai vezetés, úgy tűnik, hogy egyrészt nem kívánt kockáztatni, hiszen a helyi közönség előtt jól ismert és kedvelt darabbal indított.

Másrészt azonban kockázatot vállalt, hiszen a főiskola történetében precedens nélküli döntést hozott azzal, hogy vizsgaelőadáson tanárt és tanítványait együtt léptette fel. Kovács György, a Nép Művésze,¹⁵ tapasztal-

¹³ A végzősök: Biluska Annamária, Kocsis Antal, Nagy Réka, Kiss Erzsébet, Szász Zsuzsa, Darvas László, Visky Árpád, (Seprődi) Kiss Attila. „A nyolctagú évfolyam 1959 őszén Dellyi Ferenc évfolyamvezetővel és Tarr László tanársegéddel kezdte el tanulmányait. Delly korai halála 1960. február elején új helyzetet teremtett. Harag Györgyöt bízták meg az évfolyamvezető tanári tisztség átvételével, aki csak ideiglenesen, a második fél-évre vállalta. Ezt követően 1960 őszétől Kőmíves Nagy Lajos lesz az évfolyamvezető tanárunk, tanulmányaik végezetéig.” LÁZOK János, „Hatvanéves a Stúdió Színház”, *Nép-újság*, 2022, nov. 23., 7.

¹⁴ A bemutató időpontja: 1949. április 14. Százharmincnégyszer játszották és összesen 46.557 néző látta. Forrás: Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem Színház és Multimédia Kutatóintézete, kéziratos repertórium.

¹⁵ A Nép Művésze díjat 1950-ben alapították Romániában. Az elismerést a Minisztertanács

talt színésztanár felváltva játszotta a főszerepet Visky Árpád végzős színinövendékkal. A bemutatóról szóló híradások és kritikák mintha restellték volna a molière-i vígjáték „komolytalan” műfaját, ezért a komédia megjelölés elé helyezett jelzőkkel („örökérvényű”, „legidőtállóbb”, „legjobb” stb.) erősítették meg a *Tartuffe* előkelő drámairodalmi kánonpozícióját. Az előadás műsorfüzetében megjelenő, a SZISZI vezetőségét képviselő kétnyelvű írás a politikai hatalom elvárásának megfelelően a darabválasztást elsősorban a mű antiklerikális jellegével,¹⁶ aztán elévülhetetlen esztétikai értékével,¹⁷ majd üzenetének aktualitásával indokolta. A Stúdió Színház első évadjának a repertoárja megfelelt a szocialista kultúrpolitika elvárásainak. A három bemutató közül az első egy európai

javaslatára a Nagy Nemzetgyűlés elnöksége adományozta azoknak az alkotóművészeknek, akik kiemelkedő értéket teremtettek. Kovács György 1957-ben kapta meg a művészeti csúcsdíjat.

¹⁶ A nevét feltüntetni nem kívánó szerző így fogalmazott: „Örökértékű *Tartuffe*-jében Molière leleplezte a képmutatást, a csalást, a bigott hiszékenységet.” Az előadás műsorfüzete. Forrás: Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem Színház és Multimédia Kutatóintézete. „[A] korszak ideológiai preferenciáit ismerve valószínűleg a darab antiklerikális jellege volt a legnyomósabb érv az illetékes pártszervek felé. Hogy ezen túl, az első olvasat mögött a színrevitelben ott rejtőzhet a korszak politikai kétszínűségének a kritikája – erre kevesen gondolhattak a korabeli Marosvásárhelyen.” LÁZOK, „Hatvanéves...”, 7.

¹⁷ „Színházunk műsorát intézetünk tanterve szabja meg. A világirodalmi klasszikus művek, a haladó kulturális örökségünket jelentő darabok mellett elsősorban olyan színpadi alkotásokat játszunk, amelyek a mi szüntelenül fejlődő valóságunkat tükrözik.” Az előadás műsorfüzete. Forrás: Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem Színház és Multimédia Kutatóintézete.

klasszikus drámára, a második egy kortárs szovjet,¹⁸ a harmadik pedig egy hazai, értsd román kortárs drámára épült.¹⁹ Ám a *Tartuffe* sikere háttérbe szorította korabeli repertoárok sarokkövének kikiáltott, a szociális valóság iránt érzékeny kortárs darabokat. Bár ekkor már rendelkezésre állt a dramatisztikus szöveg frissebb, modernebb változata Vas István tolmácsolásában,²⁰ Kőműves Nagy Lajos, akárcsak két korábbi, kolozsvári rendezése esetében is,²¹ Jankovich Ferenc fordítását használta,²² amely 1943-ban készült az Apáthi Imre rendezte *Tartuffe*-höz.²³

A Marosvásárhelyi Rádió a *Tartuffe* 1962. december elsején játszott előadásáról készített hangfelvételt, amely rögzítette a közönség élénk reakcióit is. A felharsanó nevetés, a gyakori nyíltszíni, lelkes taps arra enged következtetni, hogy a korabeli néző nem

¹⁸ Szimonov: *Egy szerelem története*

¹⁹ Sidonia Drăgușanu: *Leányok*

²⁰ Molière, *Tartuffe*, ford. VAS István, (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1951).

²¹ Kőműves már korábban is színre vitte a *Tartuffe*-öt, mégpedig két alkalommal a Kolozsvári Állami Magyar Színházban. Az első bemutató dátuma: 1948. február 27. a másodiké: 1952. december 19.

²² Molière, *Tartuffe*, ford. JANKOVICH Ferenc (Budapest: Franklin Társulat, 1943).

²³ Az előadást 1943. október 13-án mutatták be a budapesti Nemzeti Kamaraszínházban. Jankovich Ferenc költőt a címszerepet játszó „Major Tamás francia körökből ismerte és kérte fel, hogy Kazinczy Gábor XIX. századi változata helyett készítsen új fordítást.” JÁKFALVI Magdolna, „Szenvedélyes nyugalom. A Philther-módszer egyik szempontjáról. Az 1945-ös Major-rendezte *Tartuffe* szöveg-dramaturgiai elemzése”, in *EÖTVÖZET Szitu 2023*, szerk. DOMA Petra, JÁSZAY Tamás, 24-36 (Budapest: ELTE Eötvös József Collegium, 2024), 35.

érezte elavultnak a dráma nyelvezetét,²⁴ és élvezte a jambikus lejtésű, párosrímű alexandrinusok ritmusát. Az erdélyi recepció sokat foglalkozott a dramatisztikus textussal, és egyöntetűen jellemkomédiaként azonosította Molière drámáját, amely az imposztor-jelenséget tárja fel. *Tartuffe*-nek, az álszent, professzionális csalónak a leleplezéséhez egy egész közösségre, Orgon házanépének az összefogására van szükség. Nagy Pál kritikus azonban tovább finomította az értelemezést. Megállapította, hogy a *Tartuffe* „ellentmondásos írói anyag”, amelyben „megrázó emberi tragédiák bontakoznak ki (...), anélkül, hogy valóban tragédiába hajlana át a színpadi történet”.²⁵ A marosvásárhelyi napilap kritikusa figyelmét nem kerülte el, hogy az ötödik felvonás utolsó jelenetéig, egészen a királyi kegyelem aktusáig (az előadásszövegben fejedelem szerepel) a történet a tragédiakéhoz hasonlóan feltartóztathatatlanul halad az általános pusztulás felé.²⁶ A Stúdió Színház *Tartuffe*-je, akár elődje, a Székely Színház nagysikerű előadása a teljes szöveg-változatra épült, a dráma utolsó jelenetét, a zárlatát nem hagyta el.

A rendezés

A Székely Színházban és a Szentgyörgyi István Színművészeti Intézetben is hagyománya volt a többrendező előadásoknak. Ennek a gyakorlatnak megfelelően például az 1962–1963-as egyetemi évad során a Stúdióban bemutatott három darabból kettőt, a *Tartuffe* mellett az *Egy szerelem történetét* is egy kéttagú kollektíva állította színpadra:

²⁴ „Nekünk nem tűnt avítnak a szöveg”. (Biluska Annamáriával beszélget György Andreea. 2024.09.06.)

²⁵ NAGY Pál, „*Tartuffe* sikere. A Színművészeti Intézet Stúdió Színházának első bemutatója”, *Vörös Zászló*, 1962. dec. 2.,3.

²⁶ „(...) az utolsó jelenet appendix-sajátosságú, minden strukturális sérülés nélkül elhagyható”. JÁKFALVI, „Szenvedélyes...”, 34.

Kőmíves Nagy Lajos rendezőként, Gergely Géza pedig rendezőasszisztensként jegyezte az előadásokat, de feltételezhető, hogy a *Tartuffe* rendezésének folyamatában mások is részt vettek.²⁷ Három név merült fel: Tompa Miklósé, Harag Györgyé és Kovács Györgyé. Mivel Harag az 1962–1963-as évadtól átszerződött a Kolozsvári Állami Magyar Színházhoz, ezért nem valószínű, hogy visszajárt Marosvásárhelyre, a *Tartuffe* próbáira. Kovács György színpadi jelenléte azonban minden bizonnyal jelentősen befolyásolhatta a rendezést,

„mert az egyes helyzetekben partnereinek a játéka nagymértékben rajta, viszonyulásain, replikáin múltott. Az Intézet tekintélyelvű világát megtapasztalók azonban azt is tudni vélik, hogy sem az idős Kőmíves, sem pedig az akkor fiatal tanársegéd, Gergely Géza eleve nem rendezhette Kovács Györgyöt.”²⁸

Egy sokáig lappangó, 2025-ben előkerült előadáspéldány láthatóvá teszi, hogy Kőmíves Nagy Lajos és Gergely Géza tisztelettel közeledett az alaplúhoz, aránylag keveset húztak belőle. A vígjátékot úgy vitték színre, hogy meg sem próbáltak küzdeni a kézenfekvő megoldások ellen. *Tartuffe*-öt hasonló papi reverendára emlékeztető köpenybe öltöztették, mint az 1949-es Székely Színház előadásán. Szintén papos, kenetteljes beszédével pedig az álszentséget, a vallásos vakbuzgóságot kívánták hangsúlyozni. Azzal, hogy a címszereplőt a partnereinél

²⁷ Biluska Annamária így emlékszik: „Többen rendezték az előadást. A régimódi, kedves öregúr, Kőmíves Nagy Lajos és Gergely Géza mellett mások is bejöttek a próbákra, például Tompa Miklós és Harag György. Mi csak azt láttuk, hogy néha a háttérben puszogtak. Kovács György nem szólt bele a rendezésbe.” (Biluska Annamáriával beszélget György Andrea. 2024.09.06.).

²⁸ UNGVÁRI ZRINYI, „Testképek...”, 51.

harminc évvel idősebb, középkorú színésszel játszatta, a rendezés *Tartuffe* és *Orgon* viszonyát új megvilágításba helyezte: *Tartuffe*, a tapasztalt férfi, könnyedén képes manipulálni a nála fiatalabb, éretlenebb, naiv *Orgont*. A *Tartuffe* és *Elmira* közötti korkülönbség pedig *Tartuffe* karakterének az érzékiségét erősítette fel.

Színészi játék

1962 szeptemberében kapott először nyilvánosságot a helyi sajtóban az, hogy a *Tartuffe*-fel kezdi el működését a Stúdió Színház,²⁹ október közepén pedig az *Utunkban*³⁰ már felfedték a címszerepet szerepkettőzésben játszó színészek: a tanár, Kovács György és a tanítvány, Visky Árpád nevét is.³¹ Mester és tanítványok (1. KÉP) együttes szereplése egy vizsgaelőadáson még szokatlanak számított a Szentgyörgyi István Színművészeti Intézetben.³² Bár a recepció a rendezés ötletének, sőt érdemének tartja Kovács beválasztását a szereplőgárdába, valójában az ekkor ötvenkét éves Kovács György, a főiskola drámai gyakorlatot oktató professzora, akit „a hazai színpad legjobb *Tartuffe*-alakítójaként”³³ tartottak számon, és immár

²⁹ „A Szentgyörgyi István Színművészeti Intézetben”, *Vörös Zászló*, 1962. szept.9., 3.

³⁰ 1946. június 22-én, a Romániai Magyar Írószövetség Kolozsváron alapított irodalmi, művészeti és kritikai lapja. Kéthetenként, majd 1951-től hetente jelent meg.

³¹ „A bemutató (...) külön értéke, hogy a címszerepet alakító Kovács György, a nép művésze, az intézet tanára együtt játszik a növendékekkel.” V. D., „Évadnyitások”, *Utunk* 41. sz. (1962): 9.

³² 1985 után, amikor a felvételi-keretszámokat drasztikusan csökkentették a főiskolán, és évfolyamonként csupán két-három hallgató végzett, a főiskola tanárainak fellépésére is szükség volt a vizsgaelőadásokon.

³³ R. L., „*Tartuffe*”, *Utunk* 50.sz. (1962): 8.

negyedszer formálta meg ezt a karaktert,³⁴ maga ajánlkozott a címszerepre.³⁵

Kőműves Nagy Lajos beleegyezett, azzal a feltétellel, hogy Kovács dupla szereposztásban játszik a végzős Viskyvel. A szerepkettőzést nem tartotta veszélytelennek, ám mégis kiváló pedagógiai döntésnek ítélte a recepció. „Sikerül-e magához rántania Kovács Györgynek az egész vizsgázó együttest, anélkül azonban, hogy minden figyelmet magára vonjon? Tud-e olyan partner lenni, hogy ne legyen Gulliver a törpék között? És végül: helyes volt-e mester és tanítványok együttes színrelépése?” – kérdezte az *Utunk* kritikusja. Igenlő válasza, amely a kiváló csapatmunkát emelte ki,³⁶ egybecseng egy másik korabeli szakvéleménnyel:

„Kovács György egyénisége, színpadi súlya nemhogy elnyomta, háttérbe szorította volna a fiatal színészjelöltek szárnypróbálgatásait, hanem ellenkezőleg –

³⁴ Először Kolozsváron, 1933-1941 között lépett fel Tartuffe szerepében, másodszer 1949-ben Marosvásárhelyi Székely Színházban. A Szabó Ernő-Tompa Miklós által jegyzett előadást 1952-ben felújították, ezt tekintik Kovács harmadik Tartuffe-alkításának. vö. HAJDU Győző, „Egy színész – négy Tartuffe”, *Igaz szó* 3. sz. (1963): 450-459. 1963-ban, a Stúdió Színház első bemutatója után egy évvel, a Kolozsvári Állami Magyar Színház Harag György rendezte produkciójában Kovács György pályája során immár ötödik alkalommal újra Tartuffe-öt alakított, ezúttal László Gerővel felváltva.

³⁵ „Luigi bácsi mesélte nekünk, hogy Kovács többször is mondogatta neki: »Tartuffe én vagyok«... Kőműves Nagy Lajos pedig végül beleegyezett abba, hogy megcsinálja, de csak duplában Visky Árpáddal.” (Biluska Annamáriával beszélget György Andrea. 2024. 09.06.).

³⁶ „Kovács György remekbe szabott Tartuffe-jének jó foglalata volt a fiatal társulat”. R. L. „Tartuffe”, 8.

fokozta biztonságukat, szemmel láthatólag emelte egyéni alakításuk értékét, kibontakoztatta tehetségüket”.³⁷

A Pernelle asszonyt alakító Biluska Annamária számára a tanárával való közös munka egész életre szóló, inspiráló élményként maradt meg: „Kovács húzta magával az előadást. Mindenki fel akart nőni hozzá, ezért őt figyeltük. Ha egy kicsit lendületesebben mondott valamit a szövegéből, akkor megéreztek, hogy a jelenet tőlünk is ezt várja. Ő irányított.”³⁸ A kritikusok a bemutatót nézték meg, Kováccsal a címszerepben, így a sajtóban nem maradt nyoma Visky alakításának,³⁹ sőt fotó és hangfelvétel sem őrizi szerepformálását. A Marosvásárhelyi Rádió éppen egy olyan előadást rögzített, amelyben nem ő játszott. A visszaemlékezésekből mégis tudható, hogy „több humorral közelítette meg a karaktert, derűsebb volt, vidámabb, nagyobb nőcsábász, mint Kovács”,⁴⁰ akinek jófésült, összeszedett, céltudatos Tartuffe-je elsősorban az Orgon-ház feletti hatalmat akarja, amellyel együtt jár a vagyon és a nők megszerzése is. Vele ellentétben a becsületes Orgon kapkod, hisztérikusan nyilvánul meg, hangulata szélsőségesen ingadozik. Kovács halkán, nyugodtan beszél, nem emeli meg a hangját, az Orgont alakító Kocsis Antal viszont kifejezetten hangos, beszédtempója gyors. Felindultságában, amikor növeli a hangerőt, hangmagassága is

³⁷ NAGY Pál. „Tartuffe...”, 3.

³⁸ Biluska Annamáriával beszélget György Andrea. 2024.09.06.

³⁹ „Ez nagyon bántotta Visky, akiről utólag azt tudom mondani, hogy jó volt a szerepében. Dehát egy 22 éves fiú volt, míg Kovács egy 52 éves színészcsoda. Visky megcsinálta, amit kértek tőle, jó volt, furcsa volt, már ekkor érződött rajta az a sajátos viskys stílus.” (Biluska Annamáriával beszélget György Andrea. 2024.09.06).

⁴⁰ Kincses Elemérrel beszélget György Andrea. 2024. 11. 03.

növekszik, így vékony női hangon, szinte silkoltozva tagadja ki fiát az örökségből.

Kovács a *Tartuffe*-öt élete legjelentősebb szerepének tartotta, szinte egész életén át játszotta, kisebb nagyon megszakításokkal. „Példátlan önmérséklet” – jegyzi meg Orgon *Tartuffe*-ről, és ez jellemző Kovácsra is, akinek a játéka „a karikírozó komikus nyelvhez állt közelebb”,⁴¹ de nem volt harsány. Korábbi, szintén vásárhelyi *Tartuffe*-alakításáról állapították meg, hogy „talán látványosabb”, de sekélyesebb, mint a Stúdió Színház „remekbe csiszolt *Tartuffe*-je”.⁴² Ám a hangfelvételek alapján a két szerepértelmezés között nem fedezhető fel jelentős különbség.⁴³ A Stúdió előadásának hangfelvételén a közönség gyakorta felcsapó nevetéséből tudható, hogy Kovács fölényes magabiztossággal zengő, metsző hideg hangja, sajátos dikciója, és feltételezhetően gesztusai és mozgása is komikus hatást ért el. A nézők azonosították a csalót, akinek szenteskedését egy percig sem vették komolyan.⁴⁴ Többször nyíltszíni tapsot kapott.⁴⁵

⁴¹ UNGVÁRI ZRÍNYI Ildikó, „Testképek...”, 51.

⁴² R. L. „*Tartuffe*...”, 8.

⁴³ *Tartuffe*. A Marosvásárhelyi Rádió *Arany-szalagtára*. A Tompa Miklós és Szabó Ernő rendezésében a Székely Színházban 1949-ben bemutatott előadás rádióváltozata. A hangfelvétel 1954. június 4-én készült a Kolozsvári Rádió stúdiójában. Rendezte Tompa Miklós, előadják, a Marosvásárhelyi Állami Színház művészei. 50 perc. Forrás: Marosvásárhelyi Rádió archívuma.

⁴⁴ Szerepformálása távol áll Major Tamásétól, aki 1945. március 8-án bemutatott *Tartuffe*-rendezésében, amelynek a címszerepét is játszotta „a burleszk, a túlzó, a harsány fogalmazás játéktechnikáját” erősítette a Budapesti Nemzeti Színházban. JÁKFALVI, „Szenvedélyes...”, 35.

⁴⁵ „Akkor ez divat volt. Ha Kovács megjelent a színen, akkor taps, ha kiment, taps. Ezt kijárt neki. És nemcsak őt, hanem az előadás folyamán még másokat is megtapsoltak.”

Amint színre lépett a harmadik felvonásban, máris megtapsolták, még mielőtt megszólalt volna. Később még kétszer jutalmazták tapsal: először, amikor bocsánatért esdekel Damis-ért apjánál, másodszer pedig, amikor tévedésből nem Elmirát, hanem a háta mögött rejtőző Orgont öleli meg.⁴⁶

A színészjelöltek szakmai tudása, felkészültsége nem volt egységes, így játéktílusuk sem. Míg például Nagy Réka (2. KÉP) és Kiss Attila egyszerű, visszafogott eszközökkel, formálták meg karaktereiket, addig Kocsis Antal, de főként Biluska Annamária a „bohózatosságot” szerint játszottak.⁴⁷

Színházi látvány és hangzás

A vizsgálóelőadás színpadképe palotabelsőt ábrázol. A díszlet nézőtérrel szembeni falán „egy klasszicista stílusú palotakapu avantgárd feldolgozása” (3. KÉP) látható, kétoldalt a Napkirályra utaló „stilizált napmotívumokkal”.⁴⁸ A díszletet, valamint a jelmezeket nem az Intézet díszlettervezője, Kemény Árpád, hanem a bukaresti Nicolae Grigorescu Képzőművészeti Intézet díszlet- és jelmeztervező szakának végzős hallgatói, Mihai Mădescu és Emilia Jivanov készítették, tanáruk, Brătășanu Alexandru⁴⁹ irányításával.⁵⁰ A

(Biluska Annamáriával beszélget György Andrea. 2024.09.06.).

⁴⁶ *Tartuffe*. A Marosvásárhelyi Rádió *Arany-szalagtára*, 1962.12.01, nyilvános előadás, 47+38 perc

⁴⁷ FODOR. „O promisiune...”, 2.

⁴⁸ UNGVÁRI ZRÍNYI, „Testképek...”, 51.

⁴⁹ Brătășanu Alexandru (1901-1972), román realista festőművész és díszlettervező. A második világháború után a bukaresti Nicolae Grigorescu Képzőművészeti Intézet, ma Bukaresti Nemzeti Művészeti Egyetem (Universitatea Națională de Arte București) díszlettervező szakának egyik első tanára volt. A professzor „személyesen ellenőrizte tanítványai munkáját és a technikai kivitelezést.” K. J. „Cím nélkül”. *Új élet*, 1962/24. 18.

korabeli romániai magyar nyelvű recepció a két felsőoktatási intézmény⁵¹ közös munkájának az éltetésén túl csak nagyon óvatosan, szinte érintőlegesen foglalkozott az előadás látványvilágával, a kritikusok többnyire egy-egy jelzővel elintézték a vizuális dimenzió bemutatását.⁵² Nem így a román nyelvű sajtó, amely bátran problematizált, felhívta a figyelmet a stilizált, mégis teljesen semleges hatású, a színészek számára túl szűk mozgásteret biztosító díszlet és a korhű jelmezek disszonanciájára,⁵³ de arra is, hogy a díszlet és a színészi játék sem állt összhangban egymással.⁵⁴

⁵⁰ SZABÓ Dénes, „Tanévnyitás előtt a főiskolán”, *Vörös Zászló*, 1962. szept. 20., 2.

⁵¹ A román diákok meghívása, a velük való együttműködés is jelzi azt, hogy a SZISZI élénk kapcsolatot ápolt a bukaresti felsőoktatási társintézményekkel. „Minden évben lementünk tíz napra a bukaresti Ion Luca Caragiale Színház és Filmművészeti Intézetbe, bejártunk az órákra, és ők, is, tanárok és diákok évente jöttek hozzánk ugyancsak tíz napra” – mondta Biluska Annamária. (Biluska Annamáriával beszélget György Andrea. 2024.09.06.)

⁵² „Mihai Mădescu díszletei és Emilia Jivanov jelmezei ízlésesek, sallangmentesek voltak. A díszleteket túlzottan is jelzésszerűeknek éreztük.” NAGY. „Tartuffe...”, 3.

⁵³ „Modern, stilizált, ám semleges díszlet, amely semmit sem mond a nézőnek. Nem emeli ki a szöveg (és a rendező) ötleteit, nem árul el semmit a ház lakóiról, és nem járul hozzá a hangulatteremtéshez sem. Ráadásul nem biztosít elegendő teret a játéknak és nem nyújt lehetőséget a változatos mozgásra.” György Andrea fordítása. FODOR. „O promisiune...”, 2.

⁵⁴ Az előadás fotóinak elemzése során Ungvári Zrínyi Ildikó is ugyanerre a következtetésre jutott: „a stilizált díszlet környezetében (...) zsúfoltnak hatnak a jelmezek és elütő stílusúnak a mozgás-és gesztusvilág”, azonban Kovács György „gesztusaival, tekintetének

Az előadás hatástörténete

Az 1962–1963-as évadban a Stúdió Színház műsorán szereplő három előadás⁵⁵ közül egyértelműen a *Tartuffe*⁵⁶ bizonyult a legnépszerűbbnek. A Marosvásárhely környéki kisvárosokba, Régenbe, Erdőszentgyörgyre, Dicsőszentmártonba, Ludasra szervezett kiszállásokkal együtt hatvanszor adták elő és 11.593 néző tekintette meg, míg a másik kettőt együtt összesen negyvenötször játszották és 8271 néző látta.⁵⁷ A recepció egyöntetűen kiemelkedő művészeti eseménynek, „sokszorosán érdekes élményként”⁵⁸ rögzítette az előadást, amelynek közönségsikeréhez a klasszikus komédia műfaja, Kovács György fellépése és az új színházépület iránti kíváncsiság egyaránt hozzájárult.⁵⁹ Molière darabját három évtizeden át nem adták elő a Stúdió Színházban, mígnem 1994-ben Tompa Gábor a rendszerváltozás utáni első nagylétszámú színészosztály végzőseivel vitte színre sajátos koncepciójú és stílusú⁶⁰ *Tar-*

játékával úgy íródik a térbe, hogy nem üt el a díszlet világától.” UNGVÁRI ZRÍNYI, „Testképek...”, 51.

⁵⁵ A másik két előadás egy szovjet és egy kortárs román darab: 1. *Egy szerelem története*. A bemutató dátuma: 1963.01.16. Rendező: Kőmíves Nagy Lajos és Gergely Géza. 2. *Leányok* (Fiicele). A bemutató dátuma: 1963.04.10. Rendező: Gergely Géza

⁵⁶ Az utolsó előadásra 1963. május 26-án került sor.

⁵⁷ Forrás: kéziratos repertórium a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem Színház és Multimédia Kutatóintézetében.

⁵⁸ NAGY. „Tartuffe...”, 3.

⁵⁹ „A *Tartuffe*-re özönlöttek a nézők. Nemcsak azért, mert akkor adták át a Stúdió Színházat, ami nagy szenzációnak számított, hiszen még egy magyar színháza lett Vásárhelynek, hanem azért is, mert Kovács György játszott benne”. (Biluska Annamáriával beszélget György Andrea. 2024.09.06.)

⁶⁰ „Az ő *Tartuffe*-előadása nem a lélektani

tuffe-jét,⁶¹ amely határkőnek számít az egyetem történetében.

Az előadás adatai

*Cím: Tartuffe; Bemutató dátuma:*1962. november 24.; *A bemutató helyszíne:* Marosvásárhelyi Szentgyörgyi István Színművészeti Intézet Stúdió Színháza; *Rendező:* Kőmíves Nagy Lajos; *Segédrendező:* Gergely Géza; *Szerző:* Molière; *Fordító:* Jankovich Ferenc; *Díszlettervező:* Mihai Mădescu; *Jelmeztervező:* Emilia Jivanov; *Színészek:* Biluska Annamária (Pernelle), Kocsis Antal (Orgon), Nagy Réka (Elmira), Darvas László (Damis), Toszó Ilona I. év (Mariann), Flórián Antal I. év (Valér), Kiss Attila (Cléante), Kovács György / Visky Árpád (Tartuffe, szerepkettőzés), Kiss Erzsébet (Dorina), Higgyed Imre II. év (Lojális úr), Mihály Pál II. év (Rendőrtiszt), Bányai

realizmus stílusában fogant, hanem a *commedia dell'arté*-ében. A darab figurái elrajzoltak voltak, a szituációk pedig harsányak. Például Tartuffe a leleplezés-jelenetben az asztalon fekvő Elmirára nekifutásból veti rá magát, s hosszú kitartott pillanat az, amikor az asszony fejénél ülő Orgonnal kell farkasszemet néznie. Tompa koncepciójában kulcskérdéssé vált Tartuffe szolgájának, Lőrincnek a személye... Tompa Lőrinc alakjában kvázi megkettőzte Tartuffe-öt. Mindkét színészt (Bogdán Zsoltot és Szikszai Rémuszt) azonosan öltöztette, egyformán kopasz volt a fejük, azonos mozdulatokkal közlekedtek, s ami a legfontosabb: Tartuffe Lőrincet nemcsak egyszer említi a III. felvonásban, hanem mindig együtt jelennek meg. És amikor a darab végén Tartuffe lebukik, Lőrinc az, aki tovább viszi mindazt, amit a gazdája képviselt." NÁRAY István, „A Tartuffe színeváltozásai. Molière-émléknymok határon innen és túl”, színhaz.net, hozzáférés: 2024.09.10, <https://dossziek.szinhaz.net/g/nanay-istvan-a-tartuffe-szinevaltozasai>.

⁶¹ A bemutató időpontja: 1994. 02.27.

Irén II. év (Flipote), Miske László I. év (Rendőrr).

Bibliográfia

- FODOR, Zeno. „O promisiune Tartuffe pe scena Studioului din Tîrgu-Mureş”. *Steaua Roşie*, 1962. dec. 16., 2.
- IZSÁK István. „Beszélgetés Mihai Raicu rendezővel”. *Vörös Zászló*, 1962. szept. 30., 3.
- JÁKFAI Magdolna. „Szenvedélyes nyugalom. A Philther-módszer egyik szempontjáról. Az 1945-ös Major-rendezte *Tartuffe* szövegdraturgiai elemzése”. In *EÖTVÖZET Szitu 2023*, szerkesztette DOMA Petra, JÁSZAY Tamás, 24-36. Budapest: ELTE Eötvös József Collegium, 2024.
- JÁKFAI Magdolna, KÉKESI KUN Árpád, szerk. *Egy filozófus Székelyvárosból*. Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2022.
- K. J. „Cím nélkül”. *Új élet*. 24. sz. (1962): 18.
- KOVÁCS Levente. *A Marosvásárhelyi Székely Színház Története (1946–1962)*. Marosvásárhely: Mentor Kiadó, 2001.
- KOVÁCS Levente. „Utak, erővonalak: az oktatási stratégiák és a képzés alakulása a Szentgyörgyi István Színművészeti Intézetben 1962–1976 között”. In *A Szentgyörgyi István Színművészeti Intézet története II.*, szerkesztette LÁZOK János, UNGVÁRI ZRINYI Ildikó, 9-24. Marosvásárhely: Uart Press, 2018.
- LÁZOK János. „Hatvanéves a Stúdió Színház”. *Népújság*, 2022. nov. 23., 7.
- MAROSI Ildikó. „Tud-e a kérdőjel köhögni?”. *A Hét*, 1982. dec. 3., 5.
- MOLIÈRE, *Tartuffe*. Fordította VAS István. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1951.
- MOLIÈRE, *Tartuffe*. Fordította JANKOVICH Ferenc. Franklin Társulat, 1943.
- NAGY Pál. „Tartuffe sikere. A Színművészeti Intézet Stúdió Színházának első bemutatója”. *Vörös Zászló*, 1962. dec. 2., 3.
- NÁRAY István. „A Tartuffe színeváltozásai”, szinhaz.net, hozzáférés: 2024.09.10. <https://dossziek.szinhaz.net/g/nanay-istvan-a-tartuffe-szinevaltozasai>.

R. L. „Tartuffe”, *Utunk*, 50. sz. (1962): 8.
SZABÓ Dénes. „Tanévnyitás előtt a főiskolá-
kon”. *Vörös Zászló*, 1962. szept. 20., 2.

UNGVÁRI ZRÍNYI Ildikó. „Testképek, dialogi-
kusság és performativitás 1954 és 1976
között: a SZISZI előadásainak formanyel-
ve a fotó médiumában”. In *A Szentgyörgyi
István Színművészeti Intézet története II.*,
szerkesztette LÁZOK János, UNGVÁRI ZRÍNYI
Ildikó, 25–64. Marosvásárhely: UArtPress,
2018.

1. KÉP

Flórián Antal (Valér), Nagy Réka (Elmira), Kovács György (Tartuffe), Kocsis Antal (Orgon), Kiss Attila (Cléante), Miske László (Rendőr), Biluska Annamária (Pernelle), Kiss Erzsébet (Dorina), Darvas László (Damis), Toszó Ilona (Mariann). Fotó: Marx József. Forrás: Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem Színház és Multimédia Kutatóintézete, kéziratos repertórium.

2. KÉP

Kovács György (Tartuffe), Nagy Réka (Elmira).
Fotó: Marx József. Forrás: Nagy Réka magángyűjteménye.

3. KÉP

Toszó Ilona (Mariann), Kocsis Antal (Orgon), Kiss Erzsébet (Dorina).
Fotó: Marx József. Forrás: Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem Színház és Multimédia
Kutatási Intézete, Kéziratok Repository